

Когатько Юрій Леонідович

*кандидат географічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу досліджень
якості життя населення,*

*Інститут демографії та проблем якості життя
Національної академії наук України*

Полякова Світлана Володимирівна

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу досліджень
якості життя населення,*

*Інститут демографії та проблем якості життя
Національної академії наук України*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-498-9-4>

РІВЕНЬ ГЛИБОКОЇ МАТЕРІАЛЬНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Рівень глибокої матеріальної та соціальної депривації є показником EU-SILC, який включає тринадцять ознак: сім ознак для визначення депривації домогосподарств та шість ознак для визначення депривації особи [1]. Індикатор є частиною показника ризику бідності та соціального відчуження (AROPE), який використовується для моніторингу цілі ЄС щодо бідності та соціального відчуження до 2030 року [2].

Рівень глибокої депривації в Україні у 2023 році становив 51,6%, тобто більше половини домогосподарств потерпають від різних позбавлень. Аналіз показує, що рівень глибокої депривації нижчий в сім'ях з дітьми, ніж без дітей, проте частка сімей, що потерпають від позбавлень, корелює із числом дітей у сім'ї. Так, якщо серед сімей з однією дитиною потерпають від семи і більше ознак позбавлень 36,7%, серед сімей з двома дітьми – 41,3%, то вже серед багатодітних (з трьома і більше дітьми) – вже 58% (рис. 1).

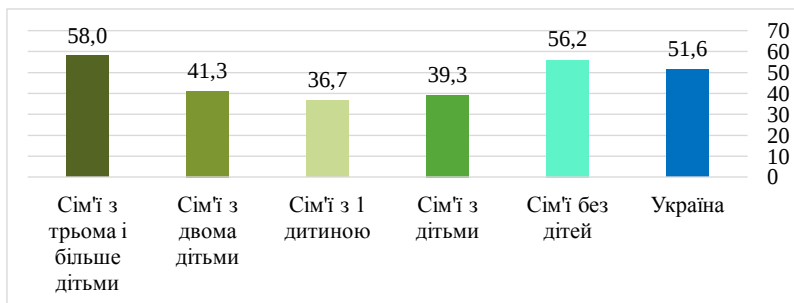

Рис. 1. Рівень глибокої депривації домогосподарств України в залежності від наявності та числа дітей в 2023 році, %

Джерело: авторські розрахунки за даними недержавного Обстеження соціально-економічного становища домогосподарств України (ОСЕСД) у 2023 р., проведеного за технічної підтримки ЮНІСЕФ та під керівництвом робочої групи, створеної Міністерством соціальної політики України

Рівень депривації у сім'ях без дітей складає 56,2%, що є вищим за загальноукраїнський показник. Можливо, це пов'язано з тим, що такі домогосподарства в більшості представлені пенсіонерськими, відповідно мають менші можливості для забезпечення необхідними товарами та послугами.

Сільські домогосподарства мають значно вищий рівень глибокої депривації порівняно з міськими, що вказує на серйозні інфраструктурні та загальні економічні проблеми мешканців малих населених пунктів. Різниця становить 10,9 відсоткових пункти: 47,9% у містах проти 58,8% в селах (рис. 2).

Аналізуючи типи домогосподарств з підвищеними ризиками вразливості, варто зауважити, що в найгіршій ситуації перебувають сім'ї з дітьми, де всі дорослі – особи пенсійного віку або з інвалідністю: в них рівень глибокої депривації становить 87%. Друге за величиною значення показника (81,8%) – в сім'ях, що складаються виключно з осіб пенсійного віку. Сім'ї з дітьми, де є особи пенсійного віку або з інвалідністю (78,3%) та сім'ї з дітьми з вимушено переміщеними особами (75,6%) також мають високий рівень глибокої депривації, хоча й перебувають в кращому становищі, ніж аналізовані вище домогосподарства. При цьому відсутність дітей в родинях з ВПО

покращує значення на 5,8 відсоткових пункта. Дещо краща ситуація у сім'ях з дітьми, де тільки одна доросла особа (неповні сім'ї) і сім'ях з дітьми, де немає осіб з вищою освітою, проте ці значення вищі за середні по країні (рис. 3).

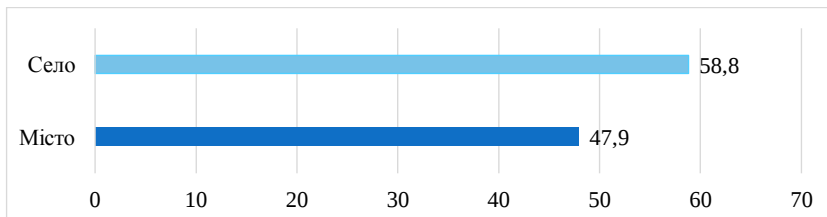

Рис. 2. Рівень глибокої депривації домогосподарств України в розрізі типів поселень в 2023 році, %

Джерело: авторські розрахунки за даними недержавного Обстеження соціально-економічного становища домогосподарств України (ОСЕСД) у 2023 р., проведеного за технічної підтримки ЮНІСЕФ та під керівництвом робочої групи, створеної Міністерством соціальної політики України

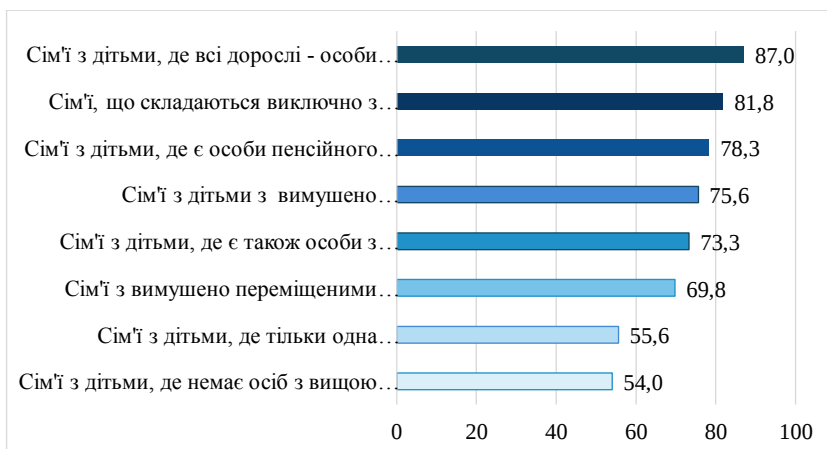

Рис. 3. Рівень глибокої депривації домогосподарств з підвищеними ризиками вразливості в 2023 році, %

Джерело: авторські розрахунки за даними недержавного Обстеження соціально-економічного становища домогосподарств України (ОСЕСД) у 2023 р., проведеного за технічної підтримки ЮНІСЕФ та під керівництвом робочої групи, створеної Міністерством соціальної політики України

Досліджуючи окремі соціально-демографічні групи, варто відмітити, що у найважчій ситуації перебувають внутрішньо переміщені особи: три чверті з них потерпають від 7 і більше ознак позбавлення. Вимушена міграція призвела до втрати звичного способу життя, роботи, стабільного джерела доходів. У місцях тимчасового переселення доводиться, як правило, орендувати житло, компенсація від держави є невеликою та не покриває у більшості випадків навіть половини витрат.

Значно вищий від середньоукраїнського значення рівень депривації мають особи без вищої освіти (віком 25 років і старше): якщо серед осіб з вищою освітою частка тих, хто потерпає від глибокої матеріальної депривації, становить 38%, то серед осіб без вищої освіти – 71,2%. Це свідчить про те, що рівень освіти є вагомим фактором, який впливає на позбавлення: освіта може відкривати доступ до різних можливостей та ресурсів. Стосовно впливу гендерного чинника, то серед чоловіків від 7 і більше позбавлень потерпає 48,2%, а серед жінок – вже 54,6%. Перш за все, це пояснюється нижчим рівнем заробітної плати жінок, відповідно, і пенсійних виплат.

Література:

1. Методологічні положення державного статистичного спостереження «Статистика доходів і умов життя (EU-SILC)». *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/norm_doc/2021/323/mp_du.pdf (дата звернення: 29.04.2025).
2. Glossary:Child deprivation – Statistics Explained. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Child_deprivation (дата звернення: 04.06.2024).
3. Когатько Ю., Полякова С. Рівень матеріальної депривації в Україні: вплив економічної кризи, COVID-19 та війни. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-37>
4. Бідність та нерівність в Україні під впливом COVID-19: підходи до оцінювання : монографія: 2-е вид., онов. та доп. / Е. Лібанова та ін. Київ : Ін-т демографії та проблем якості життя НАН України, 2024. 237 с. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/New_БІДНІСТЬ%20ТА%20НЕРІВНІСТЬ%20В%20УКРАЇНІ%20ПІД%20ВПЛИВОМ%20COVID-19%20ПІДХОДИ%20ДО%20ОЦІНЮВАННЯ-1.pdf.

5. Реут А., Заяць В., Клименко Ю. Оцінка впливу COVID-19 на монетарну бідність: огляд окремих практик. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-52> (дата звернення: 30.04.2025).

6. Соціальне відторгнення, нерівність та бідність дітей : монографія / Л.М. Черенько та ін. Київ : Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи НАН України, 2021. 150 с. URL: [https://idss.org.ua/arhiv/Монографія_БІДНІСТЬ_ДІТЕЙ%20\(PDF\).pdf](https://idss.org.ua/arhiv/Монографія_БІДНІСТЬ_ДІТЕЙ%20(PDF).pdf)